

A.«Φωτογραφικοί όροι» στους διαγωνισμούς προμηθειών- Β. Διοικητικό κόστος και εργολαβικό όφελος στους διαγωνισμούς παροχής υπηρεσιών καθαρισμού ή φύλαξης. Σκέψεις – Προβληματισμοί, για τη διασφάλιση συνθηκών πραγματικού ανταγωνισμού.

Εισήγηση Ιωάννη Λαμπρόπουλου

Εφέτη Δ.Δ.

Καλαμαριά, 27-6-2017

Εισαγωγή.

Η επιλογή του θέματος είναι προϊόν προβληματισμού που έχει τεθεί κατ' επανάληψη, κατά την αντιμετώπιση των σχετικών υποθέσεων προσυμβατικού σταδίου (αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων αναστολής εκτελέσεως, κατ' άρθρο 52 του Π.Δ. 18/1989 και αιτήσεων ακυρώσεως). Η σπουδαιότητα των ζητημάτων που τίθενται είναι αδιαμφισβήτητη, δεδομένου ότι άπτονται βασικών αρχών που διέπουν την προκήρυξη και διενέργεια διαγωνισμών για τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων, όπως είναι οι κανόνες του υγιούς ανταγωνισμού.

Η εισήγηση θα προσπαθήσει να θίξει ορισμένες χαρακτηριστικές και, συγχρόνως, καίριες πτυχές των σχετικών προβληματισμών που γεννώνται από τη θέσπιση, με τις διακηρύξεις διαγωνισμών προμηθειών, τεχνικών προδιαγραφών που περιορίζουν τον κύκλο των διαγωνιζομένων, ειδικότερα δε με τη θέσπιση των λεγόμενων «φωτογραφικών όρων». Δεν χρειάζεται να επιχειρηματολογήσει κανείς, ώστε να καταδείξει τον κίνδυνο αναιρέσεως του πραγματικού ανταγωνισμού, από τη θέσπιση τέτοιων «φωτογραφικών όρων», **διότι, αν όντως πρόκειται για τέτοιους όρους, οι οποίοι δεν δικαιολογούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση,** η νόθευση του ανταγωνισμού είναι, σχεδόν, δεδομένη.

Ακολούθως, θα επιχειρηθεί η ανάπτυξη βασικών ζητημάτων που αφορούν την υποχρέωση καλύψεως, από τους συμμετέχοντες σε διαγωνισμούς παροχής υπηρεσιών καθαρισμού ή φύλαξης, με την οικονομική προσφορά τους, του διοικητικού κόστους εκτελέσεως της σύμβasεως, καθώς και ευλόγου εργολαβικού κέρδους. Το κεφάλαιο αυτό των ως άνω

διαγωνισμών είναι σημαντικό, γιατί εξασφαλίζει, πρωτίστως, την καλή εκτέλεση των συμβάσεων, στη σύναψη των οποίων κατατείνουν οι διαγωνισμοί αυτοί, περαιτέρω δε, την ανάπτυξη υγιούς ανταγωνισμού των συμμετεχόντων. Τούτο δε, γιατί δεν δύναται, κατ' αρχάς, να θεωρηθεί ότι θα ακολουθήσει καλή εκτέλεση της σύμβασης, με οικονομική προσφορά που, απλώς καλύπτει την ελάχιστη εργατική δαπάνη, κατά την οικεία συλλογική σύμβαση εργασίας, χωρίς να περιλαμβάνει εύλογο ποσοστό διοικητικού κόστους παροχής των υπηρεσιών, των αναλώσιμων, καθώς και του εργολαβικού κέρδους, **εκτός εάν συντρέχουν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ειδικές συνθήκες για κάποιο προσφέροντα, που του επιτρέπουν την υποβολή μιας τέτοιας οικονομικής προσφοράς, χωρίς κίνδυνο για την καλή εκτέλεση της σύμβασης.** Κατ' άλλη διατύπωση, δεν δύναται να υποστηριχθεί σοβαρώς, ότι κάποιος συμμετέχει σε τέτοιο διαγωνισμό, χωρίς να αποβλέπει σε εύλογο εργολαβικό όφελος, αλλά, απλώς, για να εξασφαλίσει εργασία στους απασχολούμενους του ή ότι διασφαλίζεται, σε κάθε περίπτωση, η καλή εκτέλεση της σύμβασης, παρά την ανυπαρξία ευλόγου ποσοστού διοικητικού κόστους παροχής των υπηρεσιών, όπως και του κόστους των αναλώσιμων.

A.«Φωτογραφικοί όροι» στους διαγωνισμούς προμηθειών.

Όπως έχει γίνει δεκτό από τη νομολογία (ΣΤΕ 3719/2011, 1105/2010, Ε.Α. ΣΤΕ 676/2011, 77/2011, 1140/2010, 1025/2010, 1024/2010, 691/2009, 434/2008 κ. ά.), η αναθέτουσα αρχή είναι, κατ' αρχήν, ελεύθερη να διαμορφώνει κατά την κρίση της τους όρους της διακηρύξεως ως προς τα προς προμήθεια είδη, καθορίζοντας τα ειδικότερα τεχνικά χαρακτηριστικά τους και τις ανάγκες της υπηρεσίας από ποσοτική και ποιοτική άποψη. Η δε θέσπιση, με τη διακήρυξη, των προδιαγραφών που η αναθέτουσα αρχή κρίνει πρόσφορες ή αναγκαίες, για την καλύτερη εξυπηρέτηση των αναγκών της, δεν παραβιάζει τους κανόνες του ανταγωνισμού, εκ μόνου του λόγου ότι συνεπάγεται αδυναμία συμμετοχής στο διαγωνισμό ή καθιστά ουσιαδώς δυσχερή τη συμμετοχή σε αυτόν των προμηθευτών, των οποίων τα προϊόντα δεν πληρούν τις προδιαγραφές αυτές, δεδομένου ότι από τη φύση τους οι προδιαγραφές περιορίζουν τον κύκλο των δυναμένων να συμμετάσχουν στο διαγωνισμό προσώπων.

Επομένως, ο προτιθέμενος να μετάσχει στο διαγωνισμό, του οποίου, όμως, η συμμετοχή καθίσταται αδύνατη ή ουσιωδώς δυσχερής, γιατί τα προϊόντα του δεν πληρούν τις προδιαγραφές της διακηρύξεως, απαραδέκτως, κατ' αρχάς, αμφισβητεί τη σκοπιμότητα της θεσπίσεώς τους (ΣΤΕ 3719/2011, βλ. Ε.Α. ΣΤΕ 1140/2010, 1354, 670/2009, 438/2008, 977/2006 κ.ά.). Ειδικότερα, λόγοι αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων, με τους οποίους ο προτιθέμενος να μετάσχει στο διαγωνισμό επιχειρεί, υπό τη μορφή της αμφισβητήσεως της νομιμότητας συγκεκριμένων όρων της διακηρύξεως, να προδιαγράψει αυτός, κατά τις επαγγελματικές του ανάγκες και δυνατότητες, τα προς προμήθεια είδη, είναι απορριπτέοι ως απαράδεκτοι (Ε.Α. ΣΤΕ 1025/2010, πρβλ. Ε.Α. ΣΤΕ 670/2009, 438/2008, 977/2006 κ.ά.).

Η προαναφερόμενη ελευθερία της αναθέτουσας αρχής, να διαμορφώνει κατά την κρίση της τους όρους της διακηρύξεως, **πρέπει, βεβαίως, να ασκείται με βάση τα οριζόμενα στις οικείες διατάξεις και υπό την αναγκαία προϋπόθεση τηρήσεως των βασικών αρχών που διέπουν τους διαγωνισμούς για τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων**, ειδικότερα δε της ισότιμης προσβάσεως σε αυτούς των προτιθεμένων να συμμετάσχουν και της διασφάλισεως του ανοίγματος των δημοσίων συμβάσεων στον ανταγωνισμό.

Το άρθρο 23 της ήδη καταργηθείσης Οδηγίας 2004/18/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 31^{ης}-3-2004 «Περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημοσίων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών» (ΕΕ L 134), (άρθρο 53 του π.δ. 60/2007, Α' 64) όριζε ότι : «1. Οι τεχνικές προδιαγραφές, όπως ορίζονται στο σημείο 1 του Παραρτήματος VI, αναφέρονται στα έγγραφα της σύμβασης, όπως οι προκηρύξεις διαγωνισμού ... 2. **Οι τεχνικές προδιαγραφές εξασφαλίζουν ισότιμη πρόσβαση στους προσφέροντες και δεν έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αδικαιολογήτων φραγμών στο άνοιγμα των δημοσίων συμβάσεων στον ανταγωνισμό.** 3...».

Περαιτέρω, ο ισχύων, πλέον, ν.4412/2016 «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)» (Α'147), ορίζει στο άρθρο 54 [άρθρο 42 της Οδηγίας

2014/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων και την κατάργηση της οδηγίας 2004/18/ΕΚ (ΕΕ L 94 της 28^{ης}-3-2014)], τα εξής: «1. Οι τεχνικές προδιαγραφές που ορίζονται στην περίπτωση 1 του Παραρτήματος VII του Προσαρτήματος Α` παρατίθενται στα έγγραφα της σύμβασης και καθορίζουν τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά των έργων, των υπηρεσιών ή των αγαθών. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί επίσης να αναφέρονται στη συγκεκριμένη διαδικασία ή μέθοδο παραγωγής ή παροχής των ζητούμενων έργων, αγαθών ή υπηρεσιών ή σε ειδική διαδικασία άλλου σταδίου του κύκλου ζωής τους, ακόμη και αν οι παράγοντες αυτοί δεν αποτελούν μέρος της υλικής τους υπόστασης, υπό την προϋπόθεση ότι συνδέονται με το αντικείμενο της σύμβασης και είναι ανάλογα με την αξία και τους σκοπούς της... 2. **Οι τεχνικές προδιαγραφές εξασφαλίζουν ισότιμη πρόσβαση των οικονομικών φορέων στη διαδικασία σύναψης σύμβασης και δεν έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αδικαιολόγητων εμποδίων στο άνοιγμα των δημόσιων συμβάσεων στον ανταγωνισμό.3...».**

Σύμφωνα με όσα είχαν γίνει δεκτά νομολογιακώς, καθ' ερμηνεία των προγενεστέρων διατάξεων, **τα οποία δύναται να υποστηριχθούν και υπό τις νέες ως άνω διατάξεις, αφού αυτές ρυθμίζουν κατά τον ίδιο, ακριβώς, τρόπο τα σχετικά ζητήματα των τεχνικών προδιαγραφών, ως προς την εξασφάλιση ισότιμης προσβάσεως των οικονομικών φορέων στη διαδικασία συνάψεως συμβάσεως, καθώς και ως προς το άνοιγμα των δημοσίων συμβάσεων στον ανταγωνισμό, απαγορεύεται, κατ' αρχήν, η θέσπιση προδιαγραφών που περιορίζουν τον κύκλο των διαγωνιζομένων επιχειρήσεων. Δεν αποκλείεται, όμως, ένας τέτοιος περιορισμός, ως εκ των απαιτήσεων συγκεκριμένων προδιαγραφών, αν μόνον αυτές οι συγκεκριμένες προδιαγραφές εξυπηρετούν αποτελεσματικά τις ανάγκες για την κάλυψη των οποίων τίθενται (ΣτΕ 1105/2010, πρβλ. ΣτΕ. 365/2007, Ε.Α. ΣτΕ 267/2008).**

Η κρίση, μάλιστα, ότι μόνον οι συγκεκριμένες προδιαγραφές εξυπηρετούν αποτελεσματικά τις ανάγκες, για την κάλυψη των οποίων

τίθενται, αποτελεί τεχνική κρίση της διοικήσεως, η οποία, όπως κάθε τέτοια κρίση, δεν ελέγχεται ακυρωτικώς (ΣΤΕ 1105/2010).

Σε μια τέτοια περίπτωση, που, κατά την ανέλεγκτη ακυρωτικώς τεχνική κρίση της διοικήσεως, μόνον οι συγκεκριμένες προδιαγραφές εξυπηρετούν αποτελεσματικά τις ανάγκες, για την κάλυψη των οποίων τίθενται, νομίμως περιορίζεται ο κύκλος των διαγωνιζομένων επιχειρήσεων, ως αναγκαία συνέπεια της επιλογής αυτής, **έστω και αν η επιλεγείσα κατηγορία των προς προμήθεια ειδών με τα συγκεκριμένα τεχνικά χαρακτηριστικά προσφέρεται τη δεδομένη χρονική στιγμή από μία μόνον εταιρεία** (ΣΤΕ 1105/2010, Ε.Α. ΣΤΕ 77/2011).

Πρέπει να τονισθεί, σχετικώς, στο σημείο αυτό ότι τυχόν ταύτιση των πληττόμενων προδιαγραφών με προϊόντα συγκεκριμένης εταιρείας, δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι οι σχετικές τεχνικές προδιαγραφές είναι φωτογραφικές (Ε.Α. ΣΤΕ 1025, 836/2010, 829, 201/2007), στις περιπτώσεις εκείνες που η αναθέτουσα αρχή αιτιολογεί τη θέσπιση των τεχνικών αυτών προδιαγραφών. Θεωρείται δε αιτιολογημένη η θέσπιση τέτοιων προδιαγραφών, **όταν η αναθέτουσα αρχή παραθέτει ικανά στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία, μόνον αυτές οι συγκεκριμένες προδιαγραφές εξυπηρετούν αποτελεσματικά τις ανάγκες για την κάλυψη των οποίων τίθενται.** Εξάλλου, δεν θεωρούνται ως φωτογραφικές οι τεχνικές προδιαγραφές, στις περιπτώσεις εκείνες που, τελικώς, συμμετέχει στο διαγωνισμό **ικανός αριθμός προσφερόντων**, γιατί, μετά από μία ευρεία συμμετοχή, σε κάθε περίπτωση, δεν προκύπτει περιορισμός του ανταγωνισμού (ΣΤΕ 214,215/2011).

Η αμφισβήτηση, άλλωστε, τεχνικών προδιαγραφών ως φωτογραφικών ορισμένων προϊόντων συγκεκριμένης εταιρείας, θα πρέπει να είναι ορισμένη και να αποδεικνύεται με την προσκόμιση στοιχείων προς απόδειξη της πραγματικής της βάσεως (Ε.Α. ΣΤΕ 1025/2010, 474/2009, πρβλ. Ε.Α. ΣΤΕ 836/2010, 1317/2007). Ακόμη, για το παραδεκτό τέτοιας αμφισβήτησεως τεχνικής προδιαγραφής, θα πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να κατονομάζεται ο κατασκευαστής του προϊόντος, το οποίο φωτογραφίζεται από την προδιαγραφή αυτή (Ε.Α. ΣΤΕ 1025/2010, 1354, 238/2009, 1357/2007).

Ενόψει όλων όσων εκτέθηκαν, καθίσταται φανερό ότι οι αναθέτουσες αρχές οφείλουν να αιτιολογούν τη θέσπιση τεχνικών προδιαγραφών που συνεπάγονται τον αποκλεισμό συμμετοχής στο διαγωνισμό. **Η αιτιολογία αυτή, για να είναι νόμιμη, όπως ήδη αναφέρθηκε, θα πρέπει να στηρίζεται σε ικανά στοιχεία, τα οποία πρέπει να συνίστανται αφενός στην παράθεση, κατά συγκεκριμένο τρόπο, των ειδικών αναγκών τις οποίες επιδιώκει να καλύψει η αναθέτουσα αρχή, αφετέρου στην παράθεση των στοιχείων εκείνων, που θεμελιώνουν την τεχνική κρίση ότι οι συγκεκριμένες αυτές ειδικές ανάγκες εξυπηρετούνται αποτελεσματικά μόνον από τις συγκεκριμένες τεχνικές προδιαγραφές, για την κάλυψη των οποίων αυτές τίθενται.**

Η πληρότητα και νομιμότητα μιας τέτοιας αιτιολογίας της αναθέτουσας αρχής, ελέγχεται ακυρωτικώς από το δικαστή του προσυμβατικού σταδίου. **Ο δικαστικός αυτός έλεγχος, για να λειτουργεί αποτελεσματικά και να αποτρέπει την ενδεχόμενη προσβολή της ισότιμης προσβάσεως των προσφερόντων, καθώς και τη δημιουργία αδικαιολογήτων φραγμών στο άνοιγμα των δημοσίων συμβάσεων στον ανταγωνισμό, δηλαδή, να αποτρέπει την ενδεχόμενη προσβολή των αρχών αυτών, τις οποίες, κατά τις ως άνω διατάξεις της Οδηγίας 2014/24/ΕΕ και του ν.4412/2016, οφείλουν να εξασφαλίζουν οι τεχνικές προδιαγραφές, θα πρέπει να διαπιστώνει, ως ελάχιστο περιεχόμενο της αιτιολογίας αυτής, τα προαναφερόμενα στοιχεία που θεμελιώνουν και, ταυτοχρόνως, δικαιολογούν τη θέσπιση τεχνικών προδιαγραφών που συνεπάγονται τον αποκλεισμό συμμετοχής στο διαγωνισμό. Η αξίωση αυτή του δικαστικού ελέγχου, για πλήρη και ειδική αιτιολογία, καθίσταται επιτακτικότερη, στις περιπτώσεις εκείνες που η επιλεγείσα κατηγορία των προς προμήθεια ειδών με τα συγκεκριμένα τεχνικά χαρακτηριστικά προσφέρεται, τη δεδομένη χρονική στιγμή, από μία μόνον εταιρεία.**

B. Διοικητικό κόστος και εργολαβικό όφελος στους διαγωνισμούς παροχής υπηρεσιών καθαρισμού ή φύλαξης.

Ο προαναφερθείς ν.4412/2016 για τις Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών, ορίζει στο άρθρο 88 (άρθρο 69 της, επίσης

προαναφερθείσης, Οδηγίας 2014/24/ΕΕ), τα εξής: «1. Όταν οι προσφορές φαίνονται ασυνήθιστα χαμηλές σε σχέση με τα έργα, τα αγαθά ή τις υπηρεσίες, **οι αναθέτουσες αρχές απαιτούν από τους οικονομικούς φορείς να εξηγήσουν την τιμή ή το κόστος που προτείνουν στην προσφορά τους**, εντός αποκλειστικής προθεσμίας, κατά ανώτατο όριο δέκα (10) ημερών από την κοινοποίηση της σχετικής πρόσκλησης της αναθέτουσας αρχής. 2. Οι εξηγήσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 1 μπορεί να αφορούν ιδίως: α) τα οικονομικά χαρακτηριστικά της μεθόδου κατασκευής, της διαδικασίας παρασκευής ή των παρεχόμενων υπηρεσιών, β) τις επιλεγείσες τεχνικές λύσεις ή τις εξαιρετικά ευνοϊκές συνθήκες που διαθέτει ο προσφέρων για την παροχή των προϊόντων ή την παροχή των υπηρεσιών ή την εκτέλεση του έργου, γ) την πρωτοτυπία του έργου, των αγαθών ή των υπηρεσιών που προτείνονται από τον προσφέροντα, δ) τη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις της παρ. 2 του άρθρου 18, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 89, ε) τη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις του άρθρου 131, στ) το ενδεχόμενο χορήγησης κρατικής ενίσχυσης στον προσφέροντα, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 89. **3. Η αναθέτουσα αρχή αξιολογεί τις παρεχόμενες πληροφορίες, σε συνεννόηση με τον προσφέροντα. Μπορεί να απορρίψει την προσφορά μόνο εάν τα παρεχόμενα στοιχεία δεν εξηγούν κατά τρόπο ικανοποιητικό το χαμηλό επίπεδο της τιμής ή του κόστους που προτείνεται, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που αναφέρονται στην παράγραφο 2.** Οι αναθέτουσες αρχές απορρίπτουν την προσφορά, εάν διαπιστώσουν ότι η προσφορά είναι ασυνήθιστα χαμηλή, διότι δεν συμμορφώνεται με τις ισχύουσες υποχρεώσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 18. 4...».

Περαιτέρω, στο άρθρο 68 παρ. 1 του ν. 3863/2010 «Νέο Ασφαλιστικό Σύστημα και συναφείς διατάξεις, ρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις» (Α' 115), όπως ισχύει, μετά την αντικατάσταση της παραγράφου αυτής από την παράγραφο 1 του άρθρου 22 ν. 4144/2013 (Α' 88), ορίζεται ότι: «1. Η εκάστοτε αναθέτουσα αρχή, δηλαδή το Δημόσιο, τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.), οι φορείς και οι οργανισμοί του δημόσιου τομέα, όπως αυτός προσδιορίζεται από τις οικείες διατάξεις, η οποία (αρχή) αναθέτει απευθείας ή προκηρύσσει

διαγωνισμό για την ανάθεση παροχής υπηρεσιών καθαρισμού ή/και φύλαξης, υποχρεούται να ζητά από τις εταιρείες παροχής υπηρεσιών καθαρισμού ή/και φύλαξης (εργολάβοι) να αναφέρουν στην προσφορά τους, εκτός των άλλων, τα εξής: α) Τον αριθμό των εργαζομένων που θα απασχοληθούν στο έργο. β) Τις ημέρες και τις ώρες εργασίας. γ) Τη συλλογική σύμβαση εργασίας στην οποία τυχόν υπάγονται οι εργαζόμενοι. δ) Το ύψος του προϋπολογισμένου ποσού που αφορά τις πάσης φύσεως νόμιμες αποδοχές αυτών των εργαζομένων. ε) Το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών με βάση τα προϋπολογισθέντα ποσά. στ) Τα τετραγωνικά μέτρα καθαρισμού ανά άτομο, όταν πρόκειται για καθαρισμό χώρων. Οι εταιρείες παροχής υπηρεσιών καθαρισμού ή/και φύλαξης (εργολάβοι) υποχρεούνται, με ποινή αποκλεισμού, να εξειδικεύουν σε χωριστό κεφάλαιο της προσφοράς τους τα ως άνω στοιχεία. **Στην προσφορά τους πρέπει να υπολογίζουν εύλογο ποσοστό διοικητικού κόστους παροχής των υπηρεσιών τους, των αναλώσιμων, του εργολαβικού τους κέρδους και των νόμιμων υπέρ Δημοσίου και τρίτων κρατήσεων.** Επιπροσθέτως, υποχρεούνται να επισυνάψουν στην προσφορά αντίγραφο της συλλογικής σύμβασης εργασίας στην οποία τυχόν υπάγονται οι εργαζόμενοι.»

Ερμηνεύοντας τις διατάξεις του άρθρου αυτού, σε συνδυασμό με τις προγενέστερες, αντίστοιχες του ως άνω άρθρου 88 του ν.4412/2016, διατάξεις, οι οποίες ρύθμιζαν καθ' όμοιο τρόπο το ζήτημα ελέγχου των ασυνήθιστα χαμηλών οικονομικών προσφορών, η νομολογία έχει δεχθεί ότι στους διαγωνισμούς για την παροχή υπηρεσιών καθαρισμού ή φυλάξεως πρέπει να υπολογίζεται στην οικονομική προσφορά των διαγωνιζομένων, πέραν των λοιπών, και ένα εύλογο ποσοστό διοικητικού κόστους παροχής των υπηρεσιών τους, καθώς και των αναλωσίμων. Ενόψει του ότι το ποσοστό αυτό δεν είναι εκ των προτέρων καθορισμένο, η αναθέτουσα αρχή οφείλει να εξετάσει, αν, λαμβανομένων υπόψη των δεδομένων της υπό σύναψη συμβάσεως και των τυχόν παρεχομένων από τον διαγωνιζόμενο επί του θέματος διευκρινίσεων, το αναφερόμενο στην προσφορά του διοικητικό κόστος είναι εύλογο, εις τρόπον ώστε να καλύπτονται στοιχειωδώς οι λειτουργικές ανάγκες εκτελέσεως της συμβάσεως. Αν η αναθέτουσα αρχή κρίνει, ενόψει και των υποβληθεισών εξηγήσεων, ότι το αναφερόμενο στην

προσφορά διαγωνιζομένου κόστος δεν είναι εύλογο, η προσφορά απορρίπτεται. Η κρίση δε της αναθέτουσας αρχής ως προς το εύλογο ή μη του διοικητικού κόστους υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο (βλ. ΣΤΕ 3439/2014, Ε.Α. ΣΤΕ 236/2015, 108/2014, 328, 198, 187/2013 κ.ά.).

Μάλιστα, στις περιπτώσεις που από τη διακήρυξη του διαγωνισμού συνάγεται ότι το διοικητικό κόστος για τη συγκεκριμένη σύμβαση πρέπει, κατ' αρχήν, να καλύπτει, μεταξύ άλλων, το κόστος για την απόκτηση και χρήση του αναφερόμενου στη διακήρυξη εξοπλισμού (όπως στολές, φακούς, ασυρμάτους και τηλέφωνα, αλλά και έντυπα) και των αναλωσίμων, η προσφορά, στην οποία αναφέρεται διοικητικό κόστος που δεν καλύπτει τις εν λόγω δαπάνες, απορρίπτεται. **Έχει κριθεί όμως, ότι τέτοια προσφορά δεν απορρίπτεται, αν ο διαγωνιζόμενος επικαλεσθεί και αποδείξει ενώπιον της αναθέτουσας αρχής ότι, ως εκ του τρόπου οργανώσεως της επιχειρήσεώς του ή άλλων, ενδεχομένως, παραγόντων, δικαιολογείται το αναφερόμενο στην προσφορά του ύψος του διοικητικού κόστους. Η υποχρέωση δε να δικαιολογηθεί το αναφερόμενο στην προσφορά κόστος είναι περισσότερο έντονη, όταν είναι μηδενικό ή προσδιορίζεται σε τέτοιο ύψος που κατ' ουσίαν εξομοιούται προς μηδενικό (ΣΤΕ 3439/2014).**

Ειδικότερα, ως προς το εργολαβικό κέρδος, έχει γίνει δεκτό από τη νομολογία ότι η οικονομική προσφορά διαγωνιζομένου (πέραν του ελαχίστου εργατικού κόστους και του ευλόγου ποσοστού διοικητικού κόστους) **πρέπει να καταλείπει και κάποιο περιθώριο κέρδους, ώστε να μην θέτει σε κίνδυνο την εκτέλεση της σχετικής συμβάσεως** (Ε.Α. ΣΤΕ 108/2014, 198, 328/2013, 970/2010, 1257, 1262, 1297, 1299/2009, 272/2008 κ.ά.).

Από την προσεκτική μελέτη της νομολογίας συνάγονται τα ακόλουθα:

Α. Οικονομική προσφορά που δεν περιλαμβάνει ένα εύλογο ποσοστό διοικητικού κόστους παροχής των υπηρεσιών καθαρισμού ή φυλάξεως, καθώς και των αναλωσίμων, όπως και κάποιο εύλογο περιθώριο κέρδους, δεν απορρίπτεται, άνευ ετέρου, ως απαράδεκτη, ούτε, όμως, δύναται να θεωρηθεί παραδεκτή από την αναθέτουσα αρχή, χωρίς τις αναγκαίες

διευκρινήσεις του προσφέροντος προς αυτήν, κατόπιν σχετικής προσκλήσεώς της.

Β. Οι διευκρινήσεις θα πρέπει να είναι ειδικές και συγκεκριμένες, να αποδεικνύονται από τον προσφέροντα και να συνιστούν εξαιρετικές συνθήκες, συνεπεία των οποίων δικαιολογείται η υποβολή τέτοιας οικονομικής προσφοράς στο συγκεκριμένο διαγωνισμό.

Γ. Η αναθέτουσα αρχή θα πρέπει να αιτιολογήσει την αποδοχή τέτοιας οικονομικής προσφοράς, αφού αξιολογήσει τις διευκρινήσεις που θα της υποβληθούν και αφού κρίνει αιτιολογημένως ότι, παρά την έλλειψη ευλόγου ποσοστού διοικητικού κόστους ή ευλόγου ποσού ως εργολαβικού κέρδους, δεν τίθεται σε κίνδυνο η καλή εκτέλεση της συμβάσεως.

Δ. Η αιτιολογία ως προς την αποδοχή τέτοιας οικονομικής προσφοράς, οπωσδήποτε, δεν δύναται να συνίσταται στην απλή διαπίστωση ότι «...ο προσδιορισμός εύλογου διοικητικού και εργολαβικού κέρδους για την παροχή των ζητούμενων υπηρεσιών ανάγεται στον τρόπο ασκήσεως της επιχειρηματικής δραστηριότητας του προσφέροντος, ο οποίος διαμόρφωσε την οικονομική προσφορά του κατά την ελεύθερη κρίση του, αναλαμβάνοντας και το βάρος του επιχειρηματικού κινδύνου κατά τη διαμόρφωση της τιμής της προσφοράς του...». **Τούτο, για τον απλούστατο λόγο, ότι η απαίτηση του νόμου για οικονομική προσφορά με πρόβλεψη και των ως άνω ευλόγων ποσοστών διοικητικού κόστους, κόστους αναλωσίμων και εργολαβικού οφέλους, αποβλέπει στο να μη τίθεται σε κίνδυνο η εκτέλεση της σχετικής συμβάσεως, στη σύναψη της οποίας κατατείνει ο διαγωνισμός.** Άλλωστε, όπως ήδη αναφέρθηκε στην αρχή της εισηγήσεως αυτής, δεν δύναται να υποστηριχθεί σοβαρώς, ότι κάποιος συμμετέχει στο διαγωνισμό, χωρίς να αποβλέπει σε εύλογο εργολαβικό όφελος, αλλά, απλώς, για να εξασφαλίσει εργασία στους απασχολούμενους του ή ότι διασφαλίζεται, σε κάθε περίπτωση, η καλή εκτέλεση της συμβάσεως, παρά την ανυπαρξία ευλόγου ποσοστού διοικητικού κόστους παροχής των υπηρεσιών, όπως και του κόστους των αναλώσιμων. Όπως, μάλιστα, καθίσταται γνωστό από υποθέσεις κηρύξεως εκπτώτων των αναδόχων παροχής υπηρεσιών καθαρισμού ή φυλάξεως,

συνήθεις λόγοι εκπτώσεώς τους είναι, είτε οι παραβάσεις της εργατικής νομοθεσίας ως προς το ύψος των αποδοχών των απασχολουμένων, είτε η απασχόληση ολιγότερων ατόμων από αυτούς που προβλέπει η σύμβαση, **δηλαδή παραβάσεις στις οποίες υποπίπτει ο ανάδοχος για να μειώσει το κόστος παροχής των υπηρεσιών, η μείωση δε αυτή καθίσταται σχεδόν αναπότρεπτη σε περίπτωση κάλυψης με την οικονομική προσφορά μόνον της ελάχιστης εργατικής δαπάνης.**

Ε. Η νομιμότητα της αιτιολογίας της πράξεως της αναθέτουσας αρχής, περί της συνδρομής ειδικών συνθηκών, βάσει των οποίων, στη συγκεκριμένη περίπτωση δικαιολογείται η υποβολή τέτοιας οικονομικής προσφοράς, όπως και ως προς το εύλογο ή μη του διοικητικού κόστους, του κόστους αναλωσίμων, καθώς του εργολαβικού κέρδους και, συνακόλουθα, αποδοχής τέτοιας οικονομικής προσφοράς, υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο. Ο έλεγχος αυτός **θα πρέπει να λαμβάνει ιδιαιτέρως υπόψη του τον προαναφερόμενο σκοπό της αξιώσεως προβλέψεως στην οικονομική προσφορά ευλόγου ποσοστού, τόσο για διοικητικό κόστος και κόστος αναλωσίμων, όσο και για εργολαβικό κέρδος, δηλαδή την διασφάλιση της καλής εκτελέσεως της σχετικής συμβάσεως, στη σύναψη της οποίας κατατείνει ο διαγωνισμός.**

Επίλογος.

Ως συμπέρασμα, μετά τη σύντομη αυτή εισήγηση επί των ως άνω σημαντικών ζητημάτων, για τη διασφάλιση συνθηκών πραγματικού ανταγωνισμού στους προαναφερόμενους διαγωνισμούς δημοσίων συμβάσεων, τονίζονται τα ακόλουθα: α) στους διαγωνισμούς προμηθειών, κατ' αρχήν, απαγορεύεται η θέσπιση προδιαγραφών που περιορίζουν τον κύκλο των διαγωνιζομένων επιχειρήσεων, δεν αποκλείεται, όμως, ένας τέτοιος περιορισμός, ως εκ των απαιτήσεων συγκεκριμένων προδιαγραφών, αν μόνον αυτές οι συγκεκριμένες προδιαγραφές εξυπηρετούν αποτελεσματικά τις ανάγκες για την κάλυψη των οποίων τίθενται και β) στους διαγωνισμούς παροχής υπηρεσιών καθαρισμού ή φυλάξεως, δεν καθίσταται, άνευ ετέρου ως απαράδεκτη οικονομική προσφορά που δεν περιέχει ένα εύλογο ποσοστό διοικητικού κόστους παροχής των υπηρεσιών, καθώς και των αναλωσίμων, ή

δεν καταλείπει και κάποιο περιθώριο κέρδους, αν δικαιολογείται η υποβολή της, παρά τις ελλείψεις αυτές, λόγω ειδικών συνθηκών στο πρόσωπο του προσφέροντος.

Στις δύο ανωτέρω περιπτώσεις θα πρέπει η αναθέτουσα αρχή να εκφέρει την κρίση της, είτε ότι η θέσπιση των συγκεκριμένων τεχνικών προδιαγραφών είναι αναγκαίες, γιατί μόνον αυτές εξυπηρετούν αποτελεσματικά τις ανάγκες για την κάλυψη των οποίων τίθενται, είτε ότι η υποβολή της οικονομικής προσφοράς διαγωνιζομένου δικαιολογείται, έτσι όπως υποβάλλεται, λόγω ειδικών συνθηκών στο πρόσωπό του, αιτιολογημένως, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω στα δύο επί μέρους αυτά θέματα.

Κατά τον δικαστικό έλεγχο, για να κριθεί νόμιμη η αιτιολογία αυτή, **θα πρέπει να διαπιστούται η παράθεση των συγκεκριμένων εκείνων στοιχείων, τα οποία θεμελιώνουν την κρίση της αναθέτουσας αρχής και τα οποία αναφέρθηκαν ανωτέρω στα επί μέρους θέματα.** Η ανάγκη δε, για τέτοια παράθεση, καθίσταται επιτακτικότερη στην περίπτωση που το προς προμήθεια είδος με τις ειδικές τεχνικές προδιαγραφές που τίθενται προσφέρεται, τη δεδομένη χρονική στιγμή, από μία μόνον εταιρεία, καθώς και στην περίπτωση που το αναφερόμενο στην οικονομική προσφορά διοικητικό κόστος ή εργολαβικό κέρδος είναι μηδενικό ή προσδιορίζεται σε τέτοιο ύψος που κατ' ουσίαν εξομοιούται προς μηδενικό. Τούτο, γιατί **μόνον με την παράθεση των στοιχείων αυτών μπορεί να διαπιστωθεί η νομιμότητα της προηγηθείσης κρίσεως της αναθέτουσας αρχής επί των ανωτέρω ζητημάτων,** διαφορετικά, θα πρόκειται περί μιας δικαστικής κρίσεως, η οποία, απλώς, θέτει μια σφραγίδα κατ' επίφασιν νομιμότητας σε μία πράξη της διοικήσεως, της οποίας, όμως, η νομιμότητα εξακολουθεί να παραμένει ερωτηματικό.